№ 48 ՇԱԲԱԹ 11 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ № 48

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ ԱՄԵՆ 10 ՄԻԱՁԱԿ ՅԱ-ԹԵՐԻ ՎԱՃԱՐՆ Է 1 ԿՈՊԵԿ:
Յայտարարութիւններ ընդունվում են Դայերէն եւ օտար լեզուներով

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՇԱԲԱԹ ՕՐ ՄԻ ԹԵՐԹ. ՅԱՐԵԿԱՆ ԳԻՆՆ Է 7 Ռ.
Оставрасходящіеся объявленія принимаются въ редак. газеты „Пчела Арменіи“.

Առաջիկայ 1877 թուականին

ՄԵՂՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԼՐԱԳԻՐՔ

կը հրատարակվի

ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ, ՊՐՕԳՐԱՄՄԱՑՈՎ և ԴԻՐՔՈՎ ԻՆՉԳԻՍ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՑԱԾ

ՄԻԱՅՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ ԻՋՆՈՒՄ Է 6 ՌՈՒԲԼՈՒ

Թիֆլիսում ստորագրվել ցանկացողք կարող են դիմել 1) ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ, որ գտնվում է Ս. Վարդանեանի տանը, հեռագրական կայարանին կից. 2) պ. Զաքարիա Գրիգորեանցի եւ ընկ. ԳՐԱՎԱՃԱՌՈՒՆՈՑԻՄ, Միխայիլովսկի կամուրջի մօտ պ. Զուբալովի տանը, Լոնդոն հիւրանոցի տակ. 3) պ. Հառ. Լունիխաճեանցի ՏԽԱԽՈՏԻ ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ, Գաւորցովոյի փողոցի վերայ, Դեւնեալ Աւծրունու գալէրէում:

Оставрасходящіеся могутъ подписываться: 1) въ Тифлисѣ въ Типографіи Газеты, 2) у Г. Закарьянца, 3) у Г. Лунихачанца.

Ընդայն ցանկութիւնն ունի և առաջիկայ 1877 թուականի համար, եթէ ստորագրողաց թիւը կ'հասնի գէթ 600-ի, Ուրեմն կ'մնայ այն „Մեղուի“ ուղղութեան համակրողների եռանդին: Իսկ խմբագրութիւնս խոստանում է իւր կողմից, եթէ ստորագրողաց թիւը կ'հասնի վերոյիշեալ թուին, չաբաթը երկու անգամ հրատարակելու իւր թերթը, չաբաթ օրերը ամբողջ մի մեծ թերթ և չորեքչաբթի օրերը մեծ կէս թերթ, գինը նոյնը թողնելով:

Առաջիկայ 1877 թուականին

ՄԵՂՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԼՐԱԳԻՐՔ

կը հրատարակվի

ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ, ՊՐՕԳՐԱՄՄԱՑՈՎ և ԴԻՐՔՈՎ ԻՆՉԳԻՍ ՄԻՆՉԵՒ ՅԱՑԱԾ

ՄԻԱՅՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ ԻՋՆՈՒՄ Է 6 ՌՈՒԲԼՈՒ

Թիֆլիսում ստորագրվել ցանկացողք կարող են դիմել 1) ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ, որ գտնվում է Ս. Վարդանեանի տանը, հեռագրական կայարանին կից. 2) պ. Զաքարիա Գրիգորեանցի եւ ընկ. ԳՐԱՎԱՃԱՌՈՒՆՈՑԻՄ, Միխայիլովսկի կամուրջի մօտ պ. Զուբալովի տանը, Լոնդոն հիւրանոցի տակ. 3) պ. Հառ. Լունիխաճեանցի ՏԽԱԽՈՏԻ ԽԱՆՈՒԹՈՒՄ, Գաւորցովոյի փողոցի վերայ, Դեւնեալ Աւծրունու գալէրէում:

Оставрасходящіеся могутъ подписываться: 1) въ Тифлисѣ въ Типографіи Газеты, 2) у Г. Закарьянца, 3) у Г. Лунихачанца.

Въ редакцію Армянской газеты „ПЧЕЛА АРМЕНІИ“ въ Тифлисѣ.

Խմբագրութիւնս անցեալ տարի եւս յայտնեց ցանկութիւն կրկնապատկելու կամ եռապատկելու իւր հրատարակութիւնն, եթէ նիւթական միջոցները կներէին. բայց չհասաւ իւր նպատակին, վասնզի այս տարի եւս նորա նիւթական միջոցները սուղ ծնացին ունենալով միայն մօտ 400 ստորագրող, որով հազիւ ծախսը ծածկվում է:

ԻՆՆԵԻՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻՖԼԻՍ 11-ԻՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ

Մշակի 45 համարի "ազգասիրական խաբերայութիւն„ վերտառած յօդուածն որքան գժգոհութիւն, այնքան և ցաւ, է յարուցանում ամեն հասկացող և լուսաւորեալ մարդու մէջ: Գժգոհութիւն յարուցանում է. վասնզի իւր ոճով, ձևով և անձնապաստանութեամբ հեղինակի անձնապաշտութիւնն և նորա անկրթութիւնն է ցոյց տալիս. իսկ ցաւալի, որովհետև մի խմբագրի բերանից են գուրս գալիս այն մտքերը, թէ մի խումբ սուտ ազգասէրների 17 տարի ամբողջ ազգը և իրան էլ խաբել են, օրօր ասելով ազգի վիճակի մասին, և այժմ միայն Ցաճկաստանի պետական կրիզիսը բացել է նոցա աչքերն և տեսնում են Հայ ազգի Թշուառութիւնն և որ ազգը այդքան միջոցում, յայտնի բան է չնորհիւ այն սուտ ազգասէրների խմբի ոչ մի քայլ առաջ չէ գնացած:

Ցաւալի է այս լսել մի խմբագրի բերանից, որ հինգ տարի ազգի վիճակի վերաբերութեամբ կուրութեան մէջ է եղել խարխափելիս և այդ վիճակի մէջ հինգ տարի շարունակ իւր գրութեանց առարկայ արել է ազգի վիճակին վերաբերեալ ամենասեակ հարցեր, քննել կուրութեամբ նորա եկեղեցու և եկեղեցականների վիճակը, քննել նորա դպրոցները կուրութեամբ, քննել է նորա վարչութիւնքը կուրութեամբ, քննել է նորա գործակատարներին կուրութեամբ, սկսած բարձրագոյն հոգևորականներից մինչև յետին տիրացուն, սկսած համալսարաններից մինչև ծխական դպրոցների աշակերտները, զբաղեցրել է հարցիր այն ազգի համար, որոյ վիճակի մասին կոյր է եղել:

Յիրաւի այս ցաւալի իրողութիւն է. մի անձն, այս էս խմբագիր, հանդէս գուրս գայ գործելու մի ազգի կամ ժողովրդի մէջ, առանց սրան բնաւ ձանաչելու և հինգ տարի խմբագրութիւն անելից յետ, և նրան առաջնորդողի դեր խաղալից յետ խոստովանի, որ խաբված է եղել և կոյր գկոյրական գործ կատարել: Մի՞թէ այդ յօդուածը գրելիս չը յիշից Մշակի մեծաքուռ խմբագիրը, թէ կոյր կուրի առաջնորդ երկոքին էլս ի խորխորատ անկանին: Ուրեմն ո՞ւր է առաջնորդել իրան ընթերցողներին հինգ տարի շարունակ: Մենք կարծում ենք, որ բնական չէ մի խմբագրի համար այսպիսի խոստովանութիւնը: Մենք կարծում ենք, որ միևնոյն անգամ և այն աղնուութիւն չէ, որ մարդ առանց պատրաստված լինելու մի կոչման համար յանդգնի անձնատուր լինելու նրան. որպ բնական հետևանքը պէտք է լինի իւր ընտանեաց պաշտօնի վարին ու նշանակութիւնը կորել և փոխանակ գործի յառաջադիմութեան ծառայելու, նրան միայն վնասել: Մի՞թէ կարելի է այսպիսի խմբագրի և մանաւանդ նորա ընթերցող հասարակութեան վերայ չը ցաւել:

Ընդլի ցաւալին այն է, որ մինչև անգամ այսօր էլ մեծ. խմբագիրը իրօք ապացուցանում է, որ ինքը բոլորովին զուրկ է ժողովրդագիտութիւնից, ազգերի զարգացման պատմութիւնից և մանաւանդ Հայ ազգի, որոյ վերաբերութեամբ նոյն կուրութիւնն է յայտնում, ինչպէս մինչև յայժմ եղել է, ըստ իւր խոստովանութեան:

Մի՞թէ մեծ. խմբագիրը մինչև այն աստիճան կարճատես է և անհմուտ ազգի վիճակին թէ Ցաճկաստանում և թէ Ռուսաստանում, որ սոցա մէջ կատարված փոփոխութիւնքը վերջին 10—17 տարուան միջոցում անընդունակ է եղել նկատելու: Գէթ այն յիշէր յարգելի գոկտոր խմբագիրն, որ այսօր Հայերի մէջ մօտ 20 պարբերական հրատարակութիւնք կան, մեծ մասամբ Ցաճկաստանում. գէթ այն յիշէր, որ 10—15 տարի առաջ Զամբարձիներն էլին ազգային գրական և լուսաւորութեան ասպարիզում Ցաճկաստանի մէջ—այսօր բազմաթիւ ներսպական գիտութեանց պրոտուղներն Ցաճկած անձինք են հանդիսում, թ՛ոչ գէթ այն յիշէր, որ 10-15 տարի առաջ միայն բազմավէպն էր ժողովրդական ընթերցանելի գիրքն, այսօր հայ աշխարհիկ գրականութիւնը — մանաւանդ Ցաճկաստանինը համեմատաբար ժամանակի սղութեան բազմաթիւ թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական գրքեր է բովանդակում իւր մէջ—բայց ի՞նչ արած, ո՞վ է մեղաւոր, որ Մշակի մեծ. խմբագիրը չէ կամեցել ծանօթանալ նոցա հետ և գուցէ արհամարհելով և ոչ մէկը նրանցից ընթերցել է: Իսկ ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի Հայոց բին, միթէ չը գիտէ, որ 25-30 տարի առաջ ազգի մէջ գիտնական համարված և զարմացման առարկայ եղած գործակատարներն, այսօր յետամնաց և ժամանակի պահանջներին չհամապատասխանող համարվում են. վասնզի այնքան բազմացել է ազգութեան բարձրագոյն դպրոցներում հիմնաւորապես ուսումն ստացող մանուկք (իւրաքանչիւրն իւր գիտութեան մէջ) երիտասարդների թիւն, որ իրանց առողջ դատողութեամբ, հասուն հայեցուածքներով, հիմնաւոր տեղեկութիւններով ժամանակակից լուսաւորեալ մարդիկ կարող են համարվել, և որոնց շարքում, ինչպէս երևում է թէ իւր խոստովանութիւնից և թէ իւր արտայայտած խակ և անկապ մտքերից և հայեցուածքներից, մեր պաշտօնակից մեծ. պ. Գ. Ա. դժբաղդաբար շատ տար տեղ միայն կարող է բռնել:

Բայց գիտէ՞ արդեօք, որ այս ամենը մեծ մասամբ այն աղքատիկ, խաբերայ չազգասէր ալիքացուներն էլ արել—որոնք միշտ էլ կը շարունակեն ազգի համար պատրաստելու անխոնջ մշակ և հաւատաւոր բացուներ և ոչ անշնորհ և ապարդիւն պօռոտախօսներ և լիզուազարներ:

Այս իրողութիւնները կարող է ուրանալ միայն կիրաւի կոյրը— մենք դժուարանում ենք ընդունելու. այդ աստիճանի կուրութիւն մեր պաշտօնակից պ. Գ. Ա...ին մէջ: Ուրեմն ո՞վ է ազգին խարողը, ալրացուներըը, թէ նա ինքն, որ բաց աչքով չէ կամենում տեսնել կատարված իրողութիւնքն, այլ և իւր ընթերցողների աչքերը կամենում է կապել, որ չտեսնեն և իրան միայն ձանաչեն գործող և հասկացող: Իրաւ է, չափազանց սնափառութիւնն և անձնասիրութիւնը միշտ աչխատում են նսեմացնել ուրիշների վարկն ու նշանակութիւնն, որ իրանք միայն երևին, բայց դա արդարութիւն չը լինելից զատ անազնուութիւն է: կարծում ենք, որ այս և նոյն ինքն պ. Գ. Ա. էլ կը խոստովանի:

Այժմ մեզ հասկանալի է մեծ. պ. Գ. Ա...մինչև յայժմ ազգային գործերի վերաբերութեամբ արտայայտած հակասական մտքերն ու գաղափարները, խակ դատողութիւններն ազգի կենսական հարցերի վերաբերութեամբ, սխալ հայեցուածքներն ազգի մէջ կատարված իրողութեանց և նորա ապագայում բռնելիք ընթացքի վերայ, նորա հրևշաւոր և անհնարին պահանջները: Մենք կարծում ենք, որ աւելի արդարութիւն կը լինէր և ազնուութիւն պ. Գ. Ա ի կողմից, եթէ նա այսօր ոչ թէ ուրիշներին խարերայ կոչէր—այլ ասէր, որ ինքը խմբագրական ասպարէզ գուրս եկել է առանց ազգը ձանաչելու և հինգ տարսան խաբել է իւր անձիշդ և անհիմն գրուածքներով:

Ինչպէս մեր մեծ. պաշտօնակիցը ուրիշներից պահանջում է մեծամեծս և անհնարինս, մենք էլ մի փոքր ինչ հաշիւ իւ րանից պահանջենք և անտարակոյս ինքն

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԳԱՒԱՌԱԿԻ ԴՈՒԽԱԲՈՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ:

Ախալքալակի գաւառի բազմաթիւ և ըստ մեծի մասին հայկական դիւղերի մէջ գտնվում են ութ դիւղեր1) որոց բնակիչներն են Դուխաբորներ, —Սլաւօնական ցեղի այդ փոքրաթիւ, հասարակութիւնը ինչպէս որ հետաքրքրութեան արժանի է իւր գաւանութիւնով նրանից ոչ պակաս հետաքրքրութեան արժանի է նաև իւր բնաւորութեամբ և կենցաղավարութեամբ, այդ պատճառաւ ես ուզում եմ հաղորդել «Մեղուի» ընթերցողներին այն տեղեկութիւնները, որ հաւաքեցի Դուխաբորների մասին իմ անցեալ օգոստոս ամսում ճանապարհորդութեանս ժամանակ դէպ ի Ախալքալակ և նորա վիճակի հայ գիւղերը: Այս տեղեկութիւնները հարկաւոր են մեր կարծիքով, առաւելապէս նորա համար, որ Դուխաբորները բնակուելով հայերի մէջ իրանց լաւ կամ վատ յատկութիւններով կարող են գուցէ ժամանակին, թէ մինչև հիմա այդ բանը չէ երևում, աղդեցութիւն ունենալ իրանց հարևան հայերի վերայ: Ախալքալակի գաւառի Դուխաբորներն, մօտով 5000 հոգի, 1840 թուականում գաղթել են այն տեղ Տաւրիկեան նահանգի (Խրիմ) Մելիտօպոլ գաւառից. Այն ժամանակ XVIII դարում, երբ Դուխաբորները շատ չատացել էին Ռուսաստանի միջին նահանգներում, առաւելապէս Թամբովի նահանգում և իրանց հերձուածը սկսել էին տարածել առաւելապէս զօրեղ կերպով, կառավարութիւնը ստիպուել էր ուշադրութիւն դարձնել նրանց վերայ և գլխաւորներին քշել Ազիատական երկիրը:

Այդ հալածանաց ժամանակ բազմաթիւ Դուխաբորներ իրանց հաւատը պաշտպանելու նպատակաւ խումբ խումբ ելեր են իրանց բոյնից և հեռացել դէպի հարաւ՝ Խրիմ, և որպէս զի այդտեղ ևս իրանց հերձուածը նոր բոյն չդնէ, կառավարութիւնը բոլորովին չլատեյու համար նրանց մի մասը (5000 հոգի) հեռացրել է դէպի Կովկաս, ուր Ջավախէթի (այժմեան Ախալքալակի գաւառը) նրանք յարմար են համարել բնակութեան համար և այնտեղ հաստատուել: Բայց իրանց այդտեղ գալուց 10 տարի յառաջ 1830-ին էրզրումի գաղթական հայեր եկել և բնակուել էին Ախալքալակի դաշտի ցած ու երկրագործութեան աւելի յարմար դաշտավայրն, այդ պատճառաւ Դուխաբորներն հարկադրուած են բռնել աւելի բարձր և երկրագործութեան համար ոչ այնքան յարմար տեղերն, բայց չնայելով այդ հանգամանքին, Դուխաբորները իրանց ալքատասերութեան և չքաւորութեան չնորհիւ բարեկեցութեան, հարստութեան կողմից շատ բարձր են կանգնած իրանց հարևաններից: Դուխաբորների գաւանանքի հիմնական սկզբունքն է երկրպագութիւն Աստուծոյ հոգով և բանիւ առանց մանակցութեան ձեռաց, որոնք նրանց համոզմամբ նչանակուած են միմիայն գործելու համար, այդ պատճառաւ Դուխաբորները չեն ընդունում ոչինչ եկեղեցական օրէնքներ կամ ծէսեր, որոնք նրանց կարծիքով հնարել են հոգևորականները իրենց չահասիրական նպատակները առաջ տանելու համար:

Մի Ռուս մատենագիր Լիվանովъ 1) ասում է որ Դուխաբոր (Духаборецъ) անունը այդ հերձուածը ընդունողներին տրուած է մի Ռուս Արքեպիսկոպոսից Ամբրոսիոս անունով, նորա համար որ նրանք—Դուխաբորները հակառակում են հոգուն սրբոյ (հայերէն ուրեմն կարելի էր անուանել նրանց հոգեմարտներ) բայց մեր տեսած արձանագիրը, որ գրուած է նչանաւոր կալմիքների գերեզմանատների վերայ 2) «во имя отца и сына и свято духа» յաղթական յարձակումս է և անհմուտ ազգի վիճակին թէ Ցաճկաստանում և թէ Ռուսաստանում, որ սոցա մէջ կատարված փոփոխութիւնքը վերջին 10—17 տարուան միջոցում անընդունակ է եղել նկատելու: Գէթ այն յիշէր յարգելի գոկտոր խմբագիրն, որ այսօր Հայերի մէջ մօտ 20 պարբերական հրատարակութիւնք կան, մեծ մասամբ Ցաճկաստանում. գէթ այն յիշէր, որ 10—15 տարի առաջ Զամբարձիներն էլին ազգային գրական և լուսաւորութեան ասպարիզում Ցաճկաստանի մէջ—այսօր բազմաթիւ ներսպական գիտութեանց պրոտուղներն Ցաճկած անձինք են հանդիսում, թ՛ոչ գէթ այն յիշէր, որ 10-15 տարի առաջ միայն բազմավէպն էր ժողովրդական ընթերցանելի գիրքն, այսօր հայ աշխարհիկ գրականութիւնը — մանաւանդ Ցաճկաստանինը համեմատաբար ժամանակի սղութեան բազմաթիւ թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական գրքեր է բովանդակում իւր մէջ—բայց ի՞նչ արած, ո՞վ է մեղաւոր, որ Մշակի մեծ. խմբագիրը չէ կամեցել ծանօթանալ նոցա հետ և գուցէ արհամարհելով և ոչ մէկը նրանցից ընթերցել է: Իսկ ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի Հայոց բին, միթէ չը գիտէ, որ 25-30 տարի առաջ ազգի մէջ գիտնական համարված և զարմացման առարկայ եղած գործակատարներն, այսօր յետամնաց և ժամանակի պահանջներին չհամապատասխանող համարվում են. վասնզի այնքան բազմացել է ազգութեան բարձրագոյն դպրոցներում հիմնաւորապես ուսումն ստացող մանուկք (իւրաքանչիւրն իւր գիտութեան մէջ) երիտասարդների թիւն, որ իրանց առողջ դատողութեամբ, հասուն հայեցուածքներով, հիմնաւոր տեղեկութիւններով ժամանակակից լուսաւորեալ մարդիկ կարող են համարվել, և որոնց շարքում, ինչպէս երևում է թէ իւր խոստովանութիւնից և թէ իւր արտայայտած խակ և անկապ մտքերից և հայեցուածքներից, մեր պաշտօնակից մեծ. պ. Գ. Ա. դժբաղդաբար շատ տար տեղ միայն կարող է բռնել:

Բայց գիտէ՞ արդեօք, որ այս ամենը մեծ մասամբ այն աղքատիկ, խաբերայ չազգասէր ալիքացուներն էլ արել—որոնք միշտ էլ կը շարունակեն ազգի համար պատրաստելու անխոնջ մշակ և հաւատաւոր բացուներ և ոչ անշնորհ և ապարդիւն պօռոտախօսներ և լիզուազարներ:

Այս իրողութիւնները կարող է ուրանալ միայն կիրաւի կոյրը— մենք դժուարանում ենք ընդունելու. այդ աստիճանի կուրութիւն մեր պաշտօնակից պ. Գ. Ա...ին մէջ: Ուրեմն ո՞վ է ազգին խարողը, ալրացուներըը, թէ նա ինքն, որ բաց աչքով չէ կամենում տեսնել կատարված իրողութիւնքն, այլ և իւր ընթերցողների աչքերը կամենում է կապել, որ չտեսնեն և իրան միայն ձանաչեն գործող և հասկացող: Իրաւ է, չափազանց սնափառութիւնն և անձնասիրութիւնը միշտ աչխատում են նսեմացնել ուրիշների վարկն ու նշանակութիւնն, որ իրանք միայն երևին, բայց դա արդարութիւն չը լինելից զատ անազնուութիւն է: կարծում ենք, որ այս և նոյն ինքն պ. Գ. Ա. էլ կը խոստովանի:

Այժմ մեզ հասկանալի է մեծ. պ. Գ. Ա...մինչև յայժմ ազգային գործերի վերաբերութեամբ արտայայտած հակասական մտքերն ու գաղափարները, խակ դատողութիւններն ազգի կենսական հարցերի վերաբերութեամբ, սխալ հայեցուածքներն ազգի մէջ կատարված իրողութեանց և նորա ապագայում բռնելիք ընթացքի վերայ, նորա հրևշաւոր և անհնարին պահանջները: Մենք կարծում ենք, որ աւելի արդարութիւն կը լինէր և ազնուութիւն պ. Գ. Ա ի կողմից, եթէ նա այսօր ոչ թէ ուրիշներին խարերայ կոչէր—այլ ասէր, որ ինքը խմբագրական ասպարէզ գուրս եկել է առանց ազգը ձանաչելու և հինգ տարսան խաբել է իւր անձիշդ և անհիմն գրուածքներով:

Ինչպէս մեր մեծ. պաշտօնակիցը ուրիշներից պահանջում է մեծամեծս և անհնարինս, մենք էլ մի փոքր ինչ հաշիւ իւ րանից պահանջենք և անտարակոյս ինքն

---

1) Այդ գիւղերն են Խոճըբէկ, Բաղտանավեա Օռլովկա, Կորելովքա, Խայիցկի, Թամքավքայ, Բայկէչիթ մեր ճանապարհորդութեան ժամանակ տեսանք միմիայն Բաղտանովքա, Օռլովքա, Դորելովկա և Խոճաբէկ գիւղերը:—որոնցից միմիայն առաջինում—Խոճէբէկում կան հայեր, իսկ մնացեալները բոլորն էլ Դուխաբորներ են:

Խան. յօդ.

բևան հայերի վերայ: Ախալքալակի գաւառի Դուխաբորներն, մօտով 5000 հոգի, 1840 թուականում գաղթել են այն տեղ Տաւրիկեան նահանգի (Խրիմ) Մելիտօպոլ գաւառից. Այն ժամանակ XVIII դարում, երբ Դուխաբորները շատ չատացել էին Ռուսաստանի միջին նահանգներում, առաւելապէս Թամբովի նահանգում և իրանց հերձուածը սկսել էին տարածել առաւելապէս զօրեղ կերպով, կառավարութիւնը ստիպուել էր ուշադրութիւն դարձնել նրանց վերայ և գլխաւորներին քշել Ազիատական երկիրը:

Այդ հալածանաց ժամանակ բազմաթիւ Դուխաբորներ իրանց հաւատը պաշտպանելու նպատակաւ խումբ խումբ ելեր են իրանց բոյնից և հեռացել դէպի հարաւ՝ Խրիմ, և որպէս զի այդտեղ ևս իրանց հերձուածը նոր բոյն չդնէ, կառավարութիւնը բոլորովին չլատեյու համար նրանց մի մասը (5000 հոգի) հեռացրել է դէպի Կովկաս, ուր Ջավախէթի (այժմեան Ախալքալակի գաւառը) նրանք յարմար են համարել բնակութեան համար և այնտեղ հաստատուել: Բայց իրանց այդտեղ գալուց 10 տարի յառաջ 1830-ին էրզրումի գաղթական հայեր եկել և բնակուել էին Ախալքալակի դաշտի ցած ու երկրագործութեան աւելի յարմար դաշտավայրն, այդ պատճառաւ Դուխաբորներն հարկադրուած են բռնել աւելի բարձր և երկրագործութեան համար ոչ այնքան յարմար տեղերն, բայց չնայելով այդ հանգամանքին, Դուխաբորները իրանց ալքատասերութեան և չքաւորութեան չնորհիւ բարեկեցութեան, հարստութեան կողմից շատ բարձր են կանգնած իրանց հարևաններից: Դուխաբորների գաւանանքի հիմնական սկզբունքն է երկրպագութիւն Աստուծոյ հոգով և բանիւ առանց մանակցութեան ձեռաց, որոնք նրանց համոզմամբ նչանակուած են միմիայն գործելու համար, այդ պատճառաւ Դուխաբորները չեն ընդունում ոչինչ եկեղեցական օրէնքներ կամ ծէսեր, որոնք նրանց կարծիքով հնարել են հոգևորականները իրենց չահասիրական նպատակները առաջ տանելու համար:

Մի Ռուս մատենագիր Լիվանովъ 1) ասում է որ Դուխաբոր (Духаборецъ) անունը այդ հերձուածը ընդունողներին տրուած է մի Ռուս Արքեպիսկոպոսից Ամբրոսիոս անունով, նորա համար որ նրանք—Դուխաբորները հակառակում են հոգուն սրբոյ (հայերէն ուրեմն կարելի էր անուանել նրանց հոգեմարտներ) բայց մեր տեսած արձանագիրը, որ գրուած է նչանաւոր կալմիքների գերեզմանատների վերայ 2) «во имя отца и сына и свято духа» յաղթական յարձակումս է և անհմուտ ազգի վիճակին թէ Ցաճկաստանում և թէ Ռուսաստանում, որ սոցա մէջ կատարված փոփոխութիւնքը վերջին 10—17 տարուան միջոցում անընդունակ է եղել նկատելու: Գէթ այն յիշէր յարգելի գոկտոր խմբագիրն, որ այսօր Հայերի մէջ մօտ 20 պարբերական հրատարակութիւնք կան, մեծ մասամբ Ցաճկաստանում. գէթ այն յիշէր, որ 10—15 տարի առաջ Զամբարձիներն էլին ազգային գրական և լուսաւորութեան ասպարիզում Ցաճկաստանի մէջ—այսօր բազմաթիւ ներսպական գիտութեանց պրոտուղներն Ցաճկած անձինք են հանդիսում, թ՛ոչ գէթ այն յիշէր, որ 10-15 տարի առաջ միայն բազմավէպն էր ժողովրդական ընթերցանելի գիրքն, այսօր հայ աշխարհիկ գրականութիւնը — մանաւանդ Ցաճկաստանինը համեմատաբար ժամանակի սղութեան բազմաթիւ թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական գրքեր է բովանդակում իւր մէջ—բայց ի՞նչ արած, ո՞վ է մեղաւոր, որ Մշակի մեծ. խմբագիրը չէ կամեցել ծանօթանալ նոցա հետ և գուցէ արհամարհելով և ոչ մէկը նրանցից ընթերցել է: Իսկ ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի Հայոց բին, միթէ չը գիտէ, որ 25-30 տարի առաջ ազգի մէջ գիտնական համարված և զարմացման առարկայ եղած գործակատարներն, այսօր յետամնաց և ժամանակի պահանջներին չհամապատասխանող համարվում են. վասնզի այնքան բազմացել է ազգութեան բարձրագոյն դպրոցներում հիմնաւորապես ուսումն ստացող մանուկք (իւրաքանչիւրն իւր գիտութեան մէջ) երիտասարդների թիւն, որ իրանց առողջ դատողութեամբ, հասուն հայեցուածքներով, հիմնաւոր տեղեկութիւններով ժամանակակից լուսաւորեալ մարդիկ կարող են համարվել, և որոնց շարքում, ինչպէս երևում է թէ իւր խոստովանութիւնից և թէ իւր արտայայտած խակ և անկապ մտքերից և հայեցուածքներից, մեր պաշտօնակից մեծ. պ. Գ. Ա. դժբաղդաբար շատ տար տեղ միայն կարող է բռնել:

Բայց գիտէ՞ արդեօք, որ այս ամենը մեծ մասամբ այն աղքատիկ, խաբերայ չազգասէր ալիքացուներն էլ արել—որոնք միշտ էլ կը շարունակեն ազգի համար պատրաստելու անխոնջ մշակ և հաւատաւոր բացուներ և ոչ անշնորհ և ապարդիւն պօռոտախօսներ և լիզուազարներ:

Այս իրողութիւնները կարող է ուրանալ միայն կիրաւի կոյրը— մենք դժուարանում ենք ընդունելու. այդ աստիճանի կուրութիւն մեր պաշտօնակից պ. Գ. Ա...ին մէջ: Ուրեմն ո՞վ է ազգին խարողը, ալրացուներըը, թէ նա ինքն, որ բաց աչքով չէ կամենում տեսնել կատարված իրողութիւնքն, այլ և իւր ընթերցողների աչքերը կամենում է կապել, որ չտեսնեն և իրան միայն ձանաչեն գործող և հասկացող: Իրաւ է, չափազանց սնափառութիւնն և անձնասիրութիւնը միշտ աչխատում են նսեմացնել ուրիշների վարկն ու նշանակութիւնն, որ իրանք միայն երևին, բայց դա արդարութիւն չը լինելից զատ անազնուութիւն է: կարծում ենք, որ այս և նոյն ինքն պ. Գ. Ա. էլ կը խոստովանի:

Այժմ մեզ հասկանալի է մեծ. պ. Գ. Ա...մինչև յայժմ ազգային գործերի վերաբերութեամբ արտայայտած հակասական մտքերն ու գաղափարները, խակ դատողութիւններն ազգի կենսական հարցերի վերաբերութեամբ, սխալ հայեցուածքներն ազգի մէջ կատարված իրողութեանց և նորա ապագայում բռնելիք ընթացքի վերայ, նորա հրևշաւոր և անհնարին պահանջները: Մենք կարծում ենք, որ աւելի արդարութիւն կը լինէր և ազնուութիւն պ. Գ. Ա ի կողմից, եթէ նա այսօր ոչ թէ ուրիշներին խարերայ կոչէր—այլ ասէր, որ ինքը խմբագրական ասպարէզ գուրս եկել է առանց ազգը ձանաչելու և հինգ տարսան խաբել է իւր անձիշդ և անհիմն գրուածքներով:

Ինչպէս մեր մեծ. պաշտօնակիցը ուրիշներից պահանջում է մեծամեծս և անհնարինս, մենք էլ մի փոքր ինչ հաշիւ իւ րանից պահանջենք և անտարակոյս ինքն

---

1) Այդ գիւղերն են Խոճըբէկ, Բաղտանավեա Օռլովկա, Կորելովքա, Խայիցկի, Թամքավքայ, Բայկէչիթ մեր ճանապարհորդութեան ժամանակ տեսանք միմիայն Բաղտանովքա, Օռլովքա, Դորելովկա և Խոճաբէկ գիւղերը:—որոնցից միմիայն առաջինում—Խոճէբէկում կան հայեր, իսկ մնացեալները բոլորն էլ Դուխաբորներ են:

Խան. յօդ.

---

1) См «Вѣстникъ Европы» 1869 кн 697:

2) Օռլովկայ գիւղի մօտ սրբատաշ Ալէքսանդրապօլից բերուած քարերով շինուած է զալմիքների ցեղի հանգստարանը, իր փառաւոր պարապով: Հանգստարանում կան երեք

1) См Записки Кавказ. Отд. Импер. Русск. Геогр. Общ. 1872 книга VIII.

2) Записки Кавказскаго отдѣла Импер. Русск. Географическаго общ. 1872. книга XIII

ՎԱԳԱՐՇԱՊԱՏԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻ

ԳԱՂՈՒԹ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱՑ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱՑ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱՑ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱՑ ՀԱՐՑԵՐՈՒ

ՎԱՐԳԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԼԱՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՎԱՐԳԱՊԵՏ ՀԱՅՈՑ ՍՈՒՐԲ ԱՌԱՔԵԼԱՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

„Ազդ.“ Թիֆլ. լույս է տեսնում № 266 և 271-ի պես երես ունենալով հանդերձ և գոյանում ազդ. տպագրության ամեն կանոնների համեմատ։ Այս թերթը ամեն երեքշաբթի, հինգշաբթի և կիրակի օրերը։ Բաժանորդագինը մեզ մոտ տարեկան 5 ռուբլի, կես տարվան 3 ռ. 50 կ., եռամսյակին 2 ռ. 50 կ., ամսականը 1 ռ. 20 կ. Արտասահման՝ տարեկան 6 ռ., կես տարվան 3 ռ., եռամսյակին 2 ռ. 50 կ., ամսականը 1 ռ. 20 կ. Առանձին համարը 5 կոպ.։ Հայտարարությունների համար վճարվում է 15 կոպեկ տողը առաջին անգամ տպելու համար, իսկ հետագա անգամների համար՝ 10 կոպեկ։ Ընդունվում են հայտարարություններ միայն ազդ. գրասենյակում։ Գրասենյակը բաց է ամեն օր, բացի տոներից, առավոտյան ժամը 9-ից մինչև կեսօր։ Ձեռագրերը չեն վերադարձվում։ Նամակները և փողերը պետք է ուղարկել հետևյալ հասցեով՝ Тифлисъ, Ермаковская ул. Домъ Мелик-Шахназарова. Редакторъ-издатель Ц. Ованесянъ։

ԴՎԱԺՁԴ

Ամեն անգամ երբ մեր թերթի համարներից մեկը ուշանում է, մեր բարեկամները հարցնում են մեզանից, թե ինչ է պատճառը։ Ուրեմն հայտնում ենք, որ մեր թերթը ամեն անգամ ուշանում է տպագրության մեքենայի վատ լինելու պատճառով։ Մեքենան հին է, մաշված, և ամեն անգամ նրանից մի նոր դժվարություն է առաջանում։ Ուրեմն մեր ընթերցողները թող ներեն մեզ, որ մենք ստիպված ենք լինում ուշացնել թերթը, մինչև որ մեքենան նորոգվի։

— * * *

Ամեն տարի մոտ 3000 ռուբլի դուրս է գալիս միայն Ռուսաստանի մեջ ոչ-քրիստոնյա ազգերի մեջ քարոզություն անելու համար։ Այդ գումարը ծախսվում է հետևյալ կերպով։ Ամեն տարի Ռուսաստանի կառավարությունը հրատարակում է մի տեղեկագիր, որի մեջ գրված է, թե ինչ գումար է ծախսվել քարոզության համար, և ինչ արդյունք է ստացվել։ Այդ տարեկան տեղեկագրի մեջ կարդում ենք, որ 1871 թվականին Ռուսաստանի կառավարությունը ծախսել է 3000 ռուբլի, որից 1000 ռուբլին տրվել է Ղազանի Ներսիսյան դպրոցին, 1000 ռուբլին՝ Ղազանի Ներսիսյան ուսումնարանին, 500 ռուբլին՝ Ղազանի Ներսիսյան աղջկանց դպրոցին, 500 ռուբլին՝ Ղազանի Ներսիսյան ծխական դպրոցներին։ Ղազանի Ներսիսյան դպրոցը ունի 150 աշակերտ, Ներսիսյան ուսումնարանը՝ 100 աշակերտ, Ներսիսյան աղջկանց դպրոցը՝ 50 աշակերտ, Ներսիսյան ծխական դպրոցները՝ 200 աշակերտ։ Ուրեմն ամբողջ թվով 500 աշակերտ։ Ուրեմն 1871 թվականին Ռուսաստանի կառավարությունը 3000 ռուբլի ծախսելով, 500 աշակերտ է ստացել։ Ուրեմն մի աշակերտի համար 6 ռուբլի է ծախսվել։ Ինչ արդյունք է ստացվել այդ 6 ռուբլի ծախսելով, այդ մասին տեղեկագրի մեջ ոչինչ չի գրված։ Ուրեմն մենք չգիտենք, թե ինչ արդյունք է ստացվել